

Moč pisateljskega glasu v času neumnosti

48. srečanje Pen na Bledu Marjan Strojan: Čim hujša je represija, tem večji je strah oblasti pred besedo

Danes se na Bledu začne 48. pisateljsko srečanje Pen, ki bo letos zavito v temo o begunstvih ter v znamenju neumnosti (gost bo avtor *Enciklopedije neumnosti* Matthijs van Boxsel), nove (in prve ženske) predsednice Jennifer Clement ter 90. obletnice ustanovitve slovenskega centra Pen.

Toda kakšno mesto in glas v družbi ima danes ta »mini organizacija združenih narodov brez denarja in orožja«, kot jo je poimenoval prejšnji predsednik John Ralston Saul? Kakšna je še moč peresa proti meču v 21. stoletju, je pisateljski glas slišan, upoštevan? O tem nekdanji predsednik slovenskega centra in sedanjí prvi mož.

Evald Flisar (2015–)

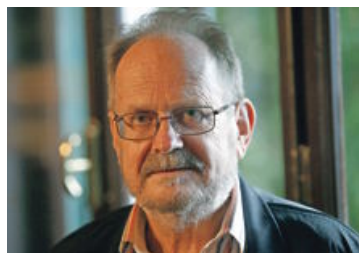
Mini organizacija združenih narodov brez denarja in orožja je vsekar najbolj posrečena definicija mednarodnega Pena, kar smo jih doslej slišali. Pa tudi zelo natančna, saj ima Pen svoje centre v več kot sto državah. Slovenski center je tudi sedež mednarodnega komiteja za mir, kar nam v okviru svetovne organizacije daje posebno težo, saj je poleg promocije književnosti in pismenosti primarna dejavnost združenja Pen boj za svobodo tiska in govora, za mirno sožitje med narodi, za nevmešavanje politike

FOTO UROŠ HOČEVAR

v umetnost in literaturo. Za to se mora boriti še danes, ko je veliko pisatelj in novinarjev v zaporih samo zato, ker so javno spregovorili proti tiraniji oblasti. Pisateljski glas je torej še vedno slišan in vse prepogosto kaznovan, kar pomeni, da je po svoje upoštevan. Je pa, žal, čedalje manj pesnikov in pisateljev pripravljenih povzdigniti glas v obrambo kolegov, ki se jim dogaja krivica. Zato moramo biti tisti, ki še cenimo pravičnost in sovražimo politično samovoljo, toliko glasnejši pri protestih proti čedalje pogostejšemu krantju svobode izražanja na vseh koncih sveta.

Marko Kravos (1996–2000)

Svet je v hudem času. V neposredni bližini nerazrešen balkanski vozel, planetarna klimatska in begunska katastrofa, vzrok ksenofobne politike in plenilsko slepoumje makrosistemov. Priča smo čedalje hujšemu polasčanju zasebnosti in ustvarjalnega ter intelektualnega dela in s tem življenjskih razmer pisatelja, pesnika in družbi. Mednarodni Pen si bo te dni na Bledu brusil svoje gospe! Tudi kot tržaški besedni ustvarjalec, ki so mi obrobje, manjšinskost in nacionalna izpostavljenost narojeno okoli, jemljem Bled kot priložnost in potrditev smisla, da se kot pisatelj, kot večni utopist, zavežujem človečnosti, ustvarjalni suverenosti in plodnemu srečevanju. Da sa-

mozavestno stegnem svoj slovenski jezik, ko je treba!

Marjan Strojan (2009–2015)

FOTO LUBO VUKELIČ

Po mojih izkušnjah je vloga pisateljev in tudi Pena največja tam, kjer jih je v javnosti najmanj videti in slišati; kjer je svoboda izražanja na najnižji ravni in so človekove pravice ogrožene ali pa se zanje oblast sploh ne meni. To se mogoče čudno sliši, toda čim hujša je represija, tem večji je strah oblasti pred besedo. Zdi se mi pomembno, da OZN vključi med osnovne človekove pravice svobodo do uporabe materne jezika na vseh ravneh družbenega bivanja. Moči se pogosto ne da izmeriti z neposredno primerjavo. Če gre za orožje na eni in knjigo na drugi strani – kvalitete, ki bi omogočala primerjavo, ni lahko poiskati. Dejstvo je, da prvo seje strah, drugo pa zahteva pogum. Če bi bile tu moči izenačene, pisatelj ne bi streljal, ugrabljali in zapirali. A tudi beseda je lahko orožje. V naših razmerah je sovražni govor najmočnejše orožje političnega diskurza. V neposrednem spopadu besede z besedo pa še vedno odloča moč peresa.

Boris A. Novak (1991–1996)

Primerjava Združenih narodov in mednarodnega Pena je posrečena, tako v pozitivnih kot manj pozitivnih razsežnostih. Mednarodni Pen je edina svetovna pisateljska organizacija. Zgodovinske zasluge

si je priborila leta 1933 na dubrovniškem kongresu, ko je kot prva mednarodna družba obsodila nacizem, k čemur je plodno prispeval tudi slovenski center. S tem kapitalom je mednarodni Pen vstopil v obdobje hladne vojne, ko je prav slovenski Pen s kongresom leta 1965 ter blejskimi srečanjimi omogočil dialog med pisatelji Zahoda in Vzhoda. Slovenski Pen je opravil pomembno nalogo v procesu demokratizacije (še posebej med predsedovanjem Draga Jančarja) ter z organizacijo

FOTO IGOR MODIČ

humanitarne pomoči za begunce iz nekdanje Jugoslavije in pisatelje iz obleganega Sarajeva, ki sem jo organiziral sam.

Po padcu berlinskega zidu se je mednarodni Pen znašel v konceptualnih zagatah. Globalna svetovna organizacija daleč presega institucionalni okvir. Še zmeraj je zelo pomemben odbor za pisatelje v zaporu, okrepil se je glas pisatelj (pri nas plemenita dejavnost Mire). Slovenski Pen z vsakoletnimi blejskimi konferencami in sedežem mirovnega komiteja uživa nenavadno velik ugled. Manj pa sem zadovoljen z angažiranostjo mednarodnega in slovenskega Pena. V naslovu letošnjega srečanja *Vsi smo begunci* se kitita s perjem, ki jima ne pripada. *Pero zoper meč* je naslov ene izmed okroglih miz, ki sem jih pripravil na Bledu v času jugoslovanskih vojn. Tedaj sem napisal tudi dvostičje: *Meč ubije srce. Le beseda se srca dotakne.*

Leta 1965 je slovenski Pen na Bledu priredil svetovni kongres organizacije.

Drago Jančar (1987–1991)

Dogajanja v Penu in prizadevanj njegovih članov za mir in svobodo besede že nekaj časa ne spremljam dovolj pozorno, zato težko rečem, kako učinkovito je delo te organizacije. Na povabilo londonske centralne sem sicer lani sodeloval v žiriji za nagrado Pen za najboljšo zgodbo mladih avtorjev in med branjem besedil z vseh koncev sveta opazil, da se nova generacija umika v družbeno marginalne in izrazito individualne literarne pripovedi. A to je

FOTO TADEJ REGENT

tudi moja bolj ali manj obrobna observacija, moje sodelovanje je bilo zgolj tako rekoč »strokovno«. Sicer pa imam občutek, da se pisateljski in sploh vsak individualno profiliran glas izgublja v kaosu internetne in medijske monotonosti. Kajti tam, kjer so vsi glasovi enako vredni in neumni po pravilu glasnejši od pametnih, se možnost individualnega nagovora povsem izgubi. Ostaja v knjigah in za tiste, ki jih berejo.

Tone Peršak (2004–2009)

Gotovo je res, da v goščavi kratkosežnih in nemalokrat pritlehkih ter vulgarnih in sovražnih sporočil, ki jih razpošiljajo strastni uporabniki svetovnega spleta, mnoga premišljena in tehtna sporočila ostanejo spregledana in da tudi iz mnogih drugih razlogov sporočila pisateljev, filozofov in drugih mislečih ljudi na prvi pogled nimajo več

tolikšne teže kot v časih evropskih intelektualcev, ki so nam za zgled. Obenem se zdi, da je v mnogih okoliščinah, ki so ohranila nekaj več čuta za težo in prodornost besed, glas pisateljev, filozofov, publicistov še vedno sprejet z veliko pozornostjo in upoštevanjem. Ne nazadnje na to žal opozarjajo tudi odzivi politikov in nekaterih državah, v katerih še vedno v velikem številu zapirajo pisatelje, pesnike ter zlasti publiciste in novinarje.

Pripravila TANJA JAKLIČ

FOTO LEON VIDIC

V Cannesu letos sila močni filmski avtorji

69. festival Toliko zvenceh imen že zlepa ni bilo zbranih na kupu, kar obeta dobro filmsko leto – Romuni ponovno prodorni

Toliko zvenceh avtorskih imen, kolikor jih prihaja na 69. festival v Cannesu, ki se začneja nocoj, že zlepa ni bilo na kakem filmskem festivalu. Glede na to, da bodo svoja dela predstavili najmočnejši avtorji svetovnega filma in da gre za enega najpomembnejših festivalov, je mogoče sklepati, kakšna bo letošnja filmska bera.

JOŽICA GRGIČ

V glavni tekmovalni program je uvrščenih 20 filmov, del uradne selekcije je tudi 17 filmov v programu *Posebni pogled*, ki izstopajo s pripovedno izvirnostjo in avtorsko estetiko. Za uvrstitev na festival se je potegovalo 1869 filmov, izbrani pa prihajajo iz 28 držav.

Dvakratna canska zmagovalca, brata Dardenne, bosta predstavila film *The Unknown Girl*, veliki ameriški neodvisni režiser Jim Jarmusch prihaja kar z dvema filmoma, *Paterson* in *Gimme Danger*, znova se bo pojavil mladi nadarjeni kanadski avtor Xavier Dolan ... Letos prevladujejo filmi v angleščini, med njihovimi avtorji so nekda-

nji zmagovalci Ken Loach pa tudi Jeff Nichols, Nicolas Winding Refn ter z oskarjem nagradjeni ameriški igralec Sean Penn. To je peti film, ki ga je režiral Penn.

Izstopajoči Romuni

Med vzhodnoevropskimi državami je še vedno daleč najmočnejša Romunija. V glavnem tekmovalnem programu se bosta znova predstavila romunski dobitnik zlate palme leta 2007 Cristian Mungiu za dramo *4 mesece, 3 tedni in 2 dneva* ter nagradjenec v programu *Posebni pogled* leta 2005 Cristi Puiu. V *Posebni pogledu* tekmuje še en romunski film avtorja Bogdana Mirice. Izmed nekdanjih nagradjencev sta tudi dva vrhunska avtorja, ki pa že nekaj let preživljata križo – velikani španskega filma Pedro Almodóvar in korejski režiser Park Chan Wook. To ni velika stvar le za režiserja, ampak za celotno korejsko kinematografijo. Pred samo desetimi leti so namreč korejski avtorji zmagovali na vseh večjih evropskih festivalih, pred kratkim pa poniknili.

Loach še ne počiva

Za zlato palmo se bodo potegovali še nizozemski veterani Paul Verhoeven,

Film *Café Society* Woodyya Allena (desno) z igralcem Jessejem Eisenbergom in Kristen Stewart odpira canski festival.

Andrea Arnold, Kleber Mendonça Filho, Nicole Garcia, Maren Ade, Bruno Dumont, Alain Guiraudeau, Olivier Assayas ter Brillante Mendoza. Največje presenečenje v tekmovalnem programu je 79-letni Ken Loach, ki je že nekajkrat napovedal, da ne bom več delal filmov, nazadnje leta 2014, ko je končal snemanje filma *Jimmyjev dom*. Loach, ki je leta 2006 dobil zlato palmo, se vrača s socialno dramo *Daniel Blake*.

Če k naštetim uglednim imenom prištetimo še Woodyya Allena, čigar film *Café Society* bodo prikazali zunaj konkurence, ker režiser še vedno noče tekmuovati, in bo odprl festival, so obeti res dobri. V glavnih vlogah nastopata zvezdnika nove holivudske generacije Kristen Stewart in Jesse Eisenberg.

Zensk je v glavnem tekmovalnem programu za vzorec, le tri režiserke, debitanta pa sploh ni.

Vendar tudi tri režiserke na tem festivalu niso tako malo, saj so ga v preteklosti pogosto kritizirali, češ da je moški klub. Kar štiri režiserke so sodelovale leta 2011, a naslednje leto na festival niso povabili nobene. Letos bodo gostili režiserke Andrea Arnold iz Velike Britanije, Nicole Garcia iz Francije ter Maren Ade iz Nemčije. Svoj film bo predstavila tudi Jodie Foster, a zunaj tekmovalnega programa.

Kusturica ostaja doma

V vzoredni konkurenci *Posebni pogled* bodo predstavili dela kar sedmih debitantov. Zaradi močne konkurence so ostali zunaj tekmovalnega programa prekaljeni Terrence Malick, Oliver Stone in Steven Spielberg. Proti pričakovanjem in tudi napovedim samega avtorja se na festival ni uvrstil tudi film Emirja Kusturice *Na mlečni poti*. To je precej presenetljivo glede na to, da je Kusturica v Cannesu nekoč blestel. Dvakrat je prejel zlato palmo, in sicer za filma *Oče na službeni poti* in *Underground*, nagradjen je bil za režijo filma *Dom za obešanje*, leta 2005 je bil predsednik žirije ... Različni viri navajajo različne vzroke. *Hollywood Reporter* in *Guardian* pišeta, da je reži-

ser za en dan zamudil prijavo na festival, sam pa je za ruski portal *Sputnik* izjavil, da filma na festival sploh ni prijavil, ker ob izteku roka še ni bil povsem končan. Vprašanje je, kaj je res, kajti dejstvo je, da so na canski festival sprejeli mladi film, ki še niso bili končani. Dejstvo je tudi, da se je Kusturica znašel na več seznamih nezaželjenih oseb, potem ko je javno podprl rusko intervencijo v Ukrajini, kjer so zato prepovedali nastop njegove skupine No Smoking Orchestra. Nedavni koncert v Parizu je skupina začela z rusko himno.

Film *Na mlečni poti* je drag spektakel, snemali so ga 50 tednov v treh letih, angažirali 5000 stativov, glavna zvezda je Monica Bellucci, in glavni vlogi pa nastopa sam režiser. Na lanskem canskem festivalu je distributerske pravice kupila nemška družba Wild Bunch, ki s takim razpletom gotovo ni zadovoljna. Svetovna premiera filma bo tako avgusta na festivalu v Rostovu na Donu.

Dolina miru

Letos so na festivalu namenili posebno pozornost državam z manj znano kinematografijo. To so Svica, Pakistan, Češka, Kuba, Tajika, Madžarska, Poljska in Slovenija.

Predvajali bodo film *Dolina miru* Franceta Štiglica, ki so ga na festivalu v Cannesu predstavili že leta 1957, ko je bil Štiglic nominiran za nagrado za režijo.

Dolino miru bodo predvajali v družbi restavriranih filmskih mojstrov, kot so *One-Eyed Jacks* (1961) v režiji Marlona Branda, *Solaris* (1972) Andreja Tarkovskega, *Valmont* (1989) Miloša Formana, *Moški spol – Ženski spol* (1966) Jean-Luca Godarda.

Na festivalu se bodo poklonili tudi spominu na nedavno preminulo popkulturno ikono Princea, ki je pustil tudi filmske sledi, predvsem z vlogo v filmu *Purple Rain* iz leta 1984, ki je deloma temeljil na glasbenikovem življenju. Filmska album je bila nagrada za oskarjem, album z istim naslovom pa se je zapisal v glasbeno zgodovino kot eno od najboljših Princeovih del.

Prince je poskrbel za glasbo še v nekaj filmih, med drugim v *Batmanu* Tima Burtona, *Šestem dekletu* Spika Leeja in *Čednem dekletu* Garryja Marshalla. Njegov zadnji prispevek k filmski glasbi je bilo sodelovanje pri filmu *Vesele nogice* s pesmijo *Song of the Heart*, ki je bila leta 2006 nagrada z zlatim globusom.

OCENJUJEMO

Koncert

Laibach: Naše pesmi, vaše sanje
Cankarjev dom, Ljubljana

★★★★★

Ko je Laibach napovedal, da bo kot prva zahodna glasbena skupina konec lanskega avgusta gostoval v Severni Koreji, sta se skladno s tukajšnjo ponarodelo razklanostjo vkopala tabor proti in tabor za. Prvi je videl gostovanje v totalitarni državi kot perverzno legitimizacijo severnokorejskega režima, pri tem pa pozabil, kaj je Laibach v osemdesetih letih počel doma. Drugi se je obnašal skorajda tako, kot da bi ga za promocijo Severne Koreje zadolžil sam Kim Džong Un, pri tem pa pozabil, kar smo se že davno naučili: kadar razpravljamo o Laibachu, je čisto vseeno, kaj oni zares počnejo, pomembno je, kaj si mi mislimo o njih. In njihov severnokorejski obisk ni imel namena provocirati režima ali z »imperialistično« glasbo uvažati vanj semen zahodne demokracije. Nasprotno, provocirati je hotel to demokracijo samo (in seveda promovirati skupino). Temu lahko rečemo zelo laibachovska gesta.

A če se je njihova turneja pri nas začela kot medijski škandal, kakšen je bil – po tridesetih koncertih – njen ponedeljkov epilog v razprodani Gallusovi dvorani Cankarjevega doma?

Če o Laibachu rečemo, da je nekakšen rock'n'politics, je jasno, da tudi njegova glasba in njena spektakulska izvedba ne moreta biti nič drugega kot kameleon, ki lahko prevzame pomene kakršnegakoli konteksta. Ljubljanski kontekst je bil kontekst pričakovanja. A zamajala ga je že pridruženka filmska glasba, predvajana pred začetkom koncerta. Za tiste, ki smo dovolj stari, da je Laibach pred koncerti nad nas spuščal pasji lajež, se je to slišalo kot neproblematično uglaševanje filharmoničnega orkestra. In tistim, ki smo dovolj stari, da Laibacha (še) nismo poslušali z udobnih koncertnih sedežev, ampak stoječ na podih raznih domov svobode ali tovarniških hal, se je vse skupaj zdelo kot hi-tech

FOTO TOMI LOMBAR

zdizajniran glasbeni performans, ki ga ne končaš v kakšnem undergroundu lokalno, ampak kvečjemu s kozarcem penine. Skoraj dve uri trajajo koncert z dvajsetminutnim dodatkom v dveh bisih je skupina pričakovalno začela s »kaotično«, trdo laibachovsko uverturo *Smrt za smrt ter Ti, ki izživša*, enima redkih skladb, katerih izvedbo se je dalo začutiti povsem telesno, ne »le« emotivno, s tresočim sedežem pod sabo. In nadaljevala z družbeno-kritično mešanico z albumov *WAT in Spectre*. Temu, pogojno rečeno, politično aktivističnemu delu so z montypythonovsko napovedjo »in zdaj nekaj povsem drugega« sledile priredbe sladkobnih uspešnic iz muzikala *Moje pesmi, moje sanje*,

narejene za Pjongjang, zaradi katerih se je Laibach semintja slišal kot kakšen evrovizijski bend najvišje sorte. To skorajda lirično vzdušje je nadaljeval gostujoči Duo Silence (vokalist Boris Benko in pianist Primož Hladnik). S tributom letos umrlim ustvarjalcem in izrazito sugestivnima priredbama *This Is Not America* Davida Bowieja in Princeove *When Doves Cry* ter lastno glasbo za predstave Tomaža Pandurja sta pripeljala koncert na vrh. Temu baladnemu delu je potem kontrastiral »pravi«, »tehno« Laibach, z intermezzom *The Whistleblowers* in Dylanovo *Ballad of a Thin Man*, ki mu je v prvem dodatku sledil udarno vsečen trojček: muzikalovska *My Favorite Song*, rockovska *B Mashina* in obvezen, remiksani *Life is Life*. Za Laibach je seveda značilno, da nastopajo na izčiščenem odru, tako rekoč statično stoječ pred mikrofoni (že nekaj časa moški in ženski vokal) in sintesajzerji. Temu dominirata močno, glasno ozvočenje, zaradi katerega je bilo v ponedeljek težko razumeti besedila, in veliko platno s projekcijami simbolnega pa tudi sčela abstraktnega imaginarija. Slednji je, začudno, tokrat tudi prevladoval. Vizualni spektakel seveda soustvarja natančno odmerjena, uokvirjena in »ritmična« luč, ki ves čas vključuje in slepi tudi poslušalstvo. Tega je Laibach nekajkrat ironično nagovoril. Denimo: »Želimo videti

vaše roke ... Pa tudi vašo rit.« In to je bilo to.

Evropski del turneje je Laibach, kot je znano, skladno z najnovjšimi priredbami poimenoval po popularnem muzikalu *The Sound of Music*, ki je najbolj znan po filmski različici iz leta 1965. Pri nas je bil poslovenjen v *Moje pesmi, moje sanje*. To je za film najbrž res privlačnejši naslov kot, denimo, bolj dobesedni *Zven glasbe*. Drži pa tudi, da je izvirnik bliže vsebini filma, ki vzpostavlja glasbo kot nekakšno krinko, s katero uspe družini von Trapp (aluzija na današnje begunce?) zbežati pred nacisti. Ali kot bo morda nekdanj Severnokorejecem pred Kim Džong Unom. Ker nam bo pred Laibachom težko. Slovenski prevod turneje je namreč doživel manjšo permutacijo: *Moje pesmi, moje sanje* so postale *Naše pesmi, vaše sanje*. In če je bil ponedeljkov Laibach v čem sploh subverziven, je bil natanko v tem – pričakovali ste nekaj kontroverznega, dali pa smo vam nekaj sčela omikano nesubverzivnega: koncert, vreden zlatega abonmaja. V poslušanje, a ne tudi razmislek. Igramo, skratka, kakor vam drago. Le kje so zdaj njihove sanje in naše pesmi?

ZENJA LEILER

POVEZANE VSEBINE
delo.si/kultura

Ivan Viripajev
ILUZIJE
Komedija
Režiserka **Anja Suša**
Igrajo **Jožica Avbelj** k. g., **Mirjam Korbar** Žljajpah, **Milan Štefe** in **Janez Starina**
Premiera bo v četrtek, 12. maja, ob 20. uri na Mali sceni MGL.

Vse informacije na www.mgl.si, telefon 01 2510 852, blagajna: od ponedeljka do petka (od 12. do 18. ure)